

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано важливість підписання Угоди про асоціацію України і Європейського Союзу для національної безпеки України. Автор вважає, що підписання Угоди про асоціацію з ЄС стане для України вагомим важелем впливу і фактором зміцнення власних статусних характеристик в політичному діалозі з Росією.

Ключові слова: національна безпека, європейська інтеграція, угода про асоціацію, Україна, Європейський Союз, Росія, «Східне партнерство», реформи, громадянське суспільство.

Abstract. The importance of signing the Association Agreement between Ukraine and the European Union for national security of Ukraine is substantiated. Author believes that signing the Association Agreement with the EU will be an important lever of influence for Ukraine and factor of strengthening its own status characteristics in the political dialogue with Russia.

Key words: national security, European integration, association agreement, Ukraine, European Union, Russia, the "Eastern Partnership", reforms, civil society.

Аннотация. Обосновано значение подписания Соглашения об ассоциации Украины и Европейского Союза для национальной безопасности Украины. Автор считает, что подписание Соглашения об ассоциации Украины с ЕС станет для Украины важным рычагом влияния и фактором укрепления собственных статусных характеристик в политическом диалоге с Россией.

¹ доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ключевые слова: национальная безопасность, европейская интеграция, соглашение об ассоциации, Украина, Европейский Союз, Россия, «Восточное партнерство», реформы, гражданское общество.

Постановка проблеми. З огляду на зростаючу тенденцію регіоналізації міжнародних відносин та посилення на цьому тлі інтеграційних процесів все більш значним стає вплив інтеграційних об'єднань на національну безпеку країни. Така тенденція є надактуальною для європейського та євразійського просторів, на перетині яких перебуває Україна.

Мета статті – з'ясувати значення підписання Угоди про асоціацію України і Європейського Союзу для забезпечення національної безпеки України.

Основні результати дослідження. У першу декаду постбіполярного періоду лакмусовим папірцем спроможності міжнародних організацій та об'єднань забезпечити національну безпеку країн-учасниць була здатність дати адекватну відповідь на реальну чи потенційну військову загрозу. На сьогоднішній день головними інструментами їх впливу та механізмами відповіді на м'які загрози, що є пріоритетними в міжнародному та європейському безпековому порядку денному, є засоби тиску та заохочення. Такими засобами тиску виступають ряд інструментів нормативного, технічного та матеріального характеру, що пропонуються партнерам по взаємодії, з метою досягнення бажаних перетворень.

На сьогодні такі засоби тиску для України пропонують Митний Союз (на чолі з Росією) та Європейський Союз, а в якості заохочення висувають пропозиції залучення до відповідних інтеграційних процесів.

Оскільки європейська інтеграція є стратегічно визнаним пріоритетом зовнішньої політики України, щодо якого досягнута суспільна згода, а питання підписання Угоди про асоціацію є найбільш актуальним в

короткотерміновій перспективі, пропоную проаналізувати її вплив на національну безпеку України.

Європейський інструментарій політики з сусідами, що реалізується через проекти Європейської політики сусідства та Східного партнерства, зокрема, здійснює відчутний вплив на національну безпеку України через примус до дії, тобто реформування всіх сфер державного та суспільного життя, та заохочення. Цей вплив буде значно більш відчутним після підписання Угоди про асоціацію. Ця угода на довгострокову перспективу визначить параметри національної безпеки нашої держави. Зокрема, стратегію розбудови її відносин з Російською Федерацією, для якої перспектива укладання Україною асоціативних відносин з ЄС виступає сьогодні потужним викликом і подразником.

Відтак, це накладає ще більшу відповідальність на українське керівництво і диктує потребу в послідовному і однозначному виконанні поставлених перед країною вимог щодо підписання Угоди про асоціацію як єдиного інструменту досягнення довготермінової стабільності, а відтак, і належного рівня національної безпеки України.

Безпосередній вплив на національну безпеку України Угода про асоціацію може мати через зобов'язуючий механізм дії Угоди, що варто розглядати в якості ефективного інструменту подолання системних недоліків, які становлять загрозу національній безпеці, зокрема таких, як корупція, прогалини у виборчому законодавстві, забезпечення верховенства права тощо. По-друге, Угоду можна розглядати в якості межі неповернення до будь-яких недемократичних форм в системі державного управління, роблячи головні акценти на реформуванні політичної та правової систем. По-третє, Угоду можна розглядати як інструмент "force multiplier" у відносинах із сусідами та іншими акторами на міжнародній арені.

Останній фактор набуває особливої актуальності за умов збереження напруженості в трикутнику ЄС-Україна-Росія. Між Росією та ЄС оформився простір "спільного сусідства", тобто сфери спільних стратегічних інтересів, в

якому перебувають Україна, Білорусь і Молдова, – держави, що не є учасниками жодного інтеграційного об'єднання. Для України це означає, з одного боку, відігривання ролі об'єкта конкуренції вказаних суб'єктів; з іншого боку, можливість використати дане положення з метою досягнення власних прагматичних цілей. Не варто забувати, що Україна не лише формує або не формує безпечне середовище навколо східних кордонів ЄС, але й є важливим індикатором стану конкурентних відносин ЄС і Росії.

Безперечно, найбільш вигідною для України та двох інших сторін було би створення і взаємовигідне використання тристоронніх проектів. Проте, переговори щодо створення трьохстороннього консорціуму для модернізації газотранспортної системи України, свідчать про відсутність зацікавленості всіх сторін в такому форматі співробітництва. В цьому контексті варто відзначити, що підписання Угоди про асоціацію з ЄС стане для України вагомим важелем впливу і фактором зміцнення власних статусних характеристик в політичному діалозі з Росією.

Перспективу підписання Угоди з Україною визначатиме її поступ у відповідності покладеним на неї Європейським Союзом очікуванням. Вони були чітко виписані у Висновках засідання Ради міністрів закордонних справ ЄС про перспективи відносин з Україною (грудень 2012 р.), документі "Впровадження Європейської політики сусідства в Україні. Досягнення 2012 року й рекомендації подальших дій" (Додатку до Спільного послання Європейському Парламенту, Європейській Раді, Європейському комітету з економічно-соціальних питань і Комітету регіонів "Європейська політика сусідства: у напрямку до сильнішого партнерства" (травень 2013 р.) й Меморандумі Єврокомісії від 29 березня 2013 р., укладеному на базі 19 пунктів Комісара Ш.Фюле (індикатори готовності України до підписання Угоди) та неодноразово озвучені європейськими очільниками.

Якщо підсумувати всі зауваження та рекомендації, висловлені Україні, їх можна звести до наступних:

- поступ України в розв'язанні питань вибіркового правосуддя та здійснення подальших кроків для реформування судової системи;
- прозоре здійснення конституційної реформи, подальший прогрес в Плані дій з візової лібералізації;
- запровадження надійної виборчої системи, заснованої на Виборчому кодексі;
- реформування сфери управління державними фінансами, запровадження макроекономічних рамок, що здатні вести до відновлення підтримки з боку МВФ, звертаючи увагу на питання фіскальної стабільності в енергетичному секторі.

Серед головних досягнень України на шляху підписання Угоди про асоціацію з ЄС можна виділити наступні:

1. Україна продовжує виконання ряду вимог в рамках Плану дій щодо лібералізації візового режиму. Так, було ухвалено Закон "Про Єдиний державний демографічний реєстр" (листопад 2012 р.), згідно з яким передбачається введення в дію в Україні документів для виїзду за кордон з електронним носієм біометричної інформації; навесні 2012 р. було прийнято закон про боротьбу з дискримінацією за расовими, національними чи статевими ознаками. У березні 2013 р. Єврокомісія виділила Україну і Молдову як лідерів, що досягли суттєвих успіхів у просуванні до мети скасування візового режиму [1].

2. Україна здійснила в 2012 році ряд заходів у напрямку виконання зобов'язань по Договору про заснування Європейського Енергетичного співтовариства. Зокрема, 13 квітня 2012 р. ухвалено Закон про реформування нафтогазового комплексу, що дозволяє Кабінету Міністрів реформувати НАК "Нафтогаз України" та забороняє його приватизацію; 10 травня 2012 р. уведена в дію Постанова Національної комісії з регулювання електроенергетики "Про затвердження Порядку доступу до Єдиної газотранспортної системи України", яка містить чіткі правила і рівні умови доступу учасників ринку до ГТС; в березні 2012 р. в першому читанні був

ухвалений Закон "Про енергетичну ефективність житлових та громадських будівель" та ряд інших нормативно-правових актів. У 2012 році розпочато практичне виконання проекту "Дослідження стосовно можливості синхронного об'єднання української і молдавської енергосистем з континентальною європейською енергосистемою ENTSO-E", виконання якого триватиме 29 місяців.

Також варто відзначити активізацію зусиль громадянського суспільства України з розробки плану дій щодо поглиблення відносин. Так, найактивнішим елементом в цьому контексті став Громадський форум Східного партнерства. Ця тенденція працює на трансформацію підходу низхідної інтеграції (top-down integration) на підхід висхідної інтеграції (bottom-up integration) – коли ініціаторами реформ виступає не керівництво, а громадянське суспільство.

У своїй політиці держави-учасники програми "Східного партнерства" керуються положеннями опублікованого Єврокомісією в травні 2012 р. детального плану "Східне партнерство": Дорожня карта до осені 2013 року" [2]. Цей план покликаний активізувати демократичні процеси та соціально-економічні реформи у державах-сусідах, зокрема в Україні. "Дорожня карта" передбачає додаткове фінансування з європейських фондів у розмірі 130 млн євро, що буде виділятися за рахунок Європейського інструмента сусідства й партнерства.

У вересні Європейська Комісія ухвалила новий пакет підтримки для східних країн-сусідів ЄС, зокрема України, що має на меті підвищення безпеки, розвиток торгівлі та покращення мобільності серед людей, які живуть у країнах-партнерах ЄС на Сході, чого планується досягати за допомогою впровадження правил прикордонного контролю та передачі досвіду у відповідності до європейських стандартів на вірмено-грузинському та україно-білоруському кордонах. Пакет допомоги складає другу частину цього річної Регіональної програми дій для східних країн-сусідів (2012

Regional Action Programme for the Eastern Neighbourhood), загальний бюджет якої становить близько 23,250 млн євро.

За словами Ш.Фюле, План дій зі Східного партнерства на 2012-2013 рр. включає просування переговорів щодо Угоди про асоціацію з п'ятьма партнерами, в тому числі щодо ПВЗВТ, там, де це є доречним; розвиток мобільності через спрощення та лібералізацію візового режиму є кінцевою метою; багатосторонній курс спрямовано на подальший розвиток Східного партнерства.

Суттєво зростає фінансування Фонду розвитку громадянського суспільства регіону Європейського сусідства. Так у 2012 році Фонд отримав 45,3 млн євро, з них 23,3 млн євро виділено Фонду Східного партнерства.

Між іншим, саме 2012 рік змістив акценти в програмі Східного партнерства. Якщо в перші роки функціонування програми Україна вважалась її лідером (front-runner), то за останній рік покращення показників у наближенні до стандартів ЄС продемонстрували Молдова і Грузія (Молдова визнана лідером за індикатором демократизації). Такий результат відкрив двері до підписання угод про асоціацію з цими країнами.

Реалізація такого сценарію означатиме "вторгнення Європейського Союзу" глибоко в пострадянський простір – Східну Європу і Кавказ, які Росія традиційно вважала і вважає джерелом посилення власного інтеграційного потенціалу. Тиск на Україну як центрального елемента інтеграційних проектів під егідою Росії в разі реалізації такого сценарію стрімко зростає. Це посилює актуальність підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС саме зараз.

Висновки. Після відтермінування підписання Угоди з Україною на саміті у Вільносі в листопаді 2013 р. можливі негативні наслідки як для України, так і для Європейського Союзу. У зв'язку з цим ЄС повинен мати план, що, зокрема, надасть нової динаміки Східному партнерству. Більш того, такий план має передбачати системне реформування Європейської політики сусідства, а не лише програми Східне партнерство. Та й, узагалі,

диктуватиме потребу в перегляді впливу трансформаційної сили ЄС на країн-сусідів. Деякі експерти говорять про можливу кризу політики сусідства і необхідності перегляду системи відносин зі Східною Європою [3]. Це може бути співробітництво за моделлю секторальної співпраці, проте фундаментом такої кооперації навряд чи стануть спільні цінності, які є основою відносин ЄС із сусідами, партнерами тощо. Проте, така модель співпраці для України вже не визначатиме параметри її національної безпеки.

Список використаних джерел

1. European Neighbourhood Policy in 2012: Continuing engagement for a stronger cooperation with neighbours despite turbulent political and economic conditions. European Commission Press Release. - Brussels, 20 March 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2013_enp_pack/2013_press_release_en.pdf

2. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit. - Brussels, 15.5.2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2012_enp_pack/e_pship_roadmap_en.pdf

3. «Східне партнерство» може врятувати лише Україна - словацький експерт [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://www.ukrinform.ua/ukr/news/shidne_partnerstvo_moge_vryatuvati_lishe_ukraini_slovatskiy_ekspert_1824439